

Försvarsdepartementet

Remissyttrande över delar av betänkandet Kommuners och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig (SOU 2024:65)

Fö2024/01668

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) är inte anmodat att yttra sig, men då mänskliga rättigheter är bärande vid kris och krig har institutet tagit ett eget initiativ till att lämna ett yttrande över delar av betänkandet **Kommuners och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig (SOU 2024:65)**.

Institutets uppgift är att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen).

Allmänna synpunkter

Förmågan att skydda och säkerställa mänskliga rättigheter ställs på sin spets vid kris och krig. I krig och civila fredstida kriser prövar vi vår förmåga att säkerställa grundläggande mänskliga rättigheter. Om grundläggande strukturer och rutiner för att säkerställa mänskliga rättigheter inte finns på plats i fredstider är det sannolikt att det inte finns utrymme att skapa dessa i krig, civila fredstida kriser eller andra kriser. Det är därför fundamentalt att krisberedskap utvecklas med rättigheterna i fokus och att de planer som tas fram också beaktar hur mänskliga rättigheter ska säkerställas i beslut och åtgärder under krig och kriser, samt att berörda grupper av människor och civilsamhällesorganisationer involveras i

framtagandet av dessa planer. Institutet kan dock konstatera att det saknas ett generellt människorättsperspektiv i betänkandet. Institutet borde ha tillfrågats som remissinstans på grund av den starka kopplingen mellan innehållet i betänkandet och de mänskliga rättigheterna.

Institutet välkomnar ambitionen att öka kommunernas och regionernas grundläggande förmåga för civilt försvar, samt ett samlat grepp om kommuners och regioners grundläggande ansvar i en ny lag.

Myndigheten för delaktighet har i sin rapport Krisberedskap för alla¹ konstaterat att samhället med nuvarande krisberedskap inte kan garantera att personer med funktionsnedsättning får sina grundläggande rättigheter tillgodosedda under en kris. Bland annat visar den på att kommuner ofta saknar rutiner för att säkerställa att de kan nå alla invånare med funktionsnedsättning vid kris eller krig. Vidare framgår att de som arbetar med krisberedskap saknar kunskap om funktionsrättsperspektiv och att de som huvudsakligen arbetar med funktionsrättsperspektivet saknar kunskap om krisberedskap.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap konstaterade redan 2020 i en kunskapsöversikt² att det finns brister i krisberedskapen avseende möjligheten för stat och kommuner att värna om äldre och personer med funktionsnedsättning.

Institutet konstaterar att det i utredningen, trots existerande kunskap om behoven, saknas en analys av situationen, behoven och förslagen utifrån ett människorättsperspektiv och i synnerhet utifrån ett funktionsrättsperspektiv och de krav som funktionsrättskonventionen ställer. Ambitionerna att få med så många som möjligt i framtagandet av planerna hade sannolikt varit starkare om metoden universell utformning hade använts. Vidare har funktionsrättskonventionens artikel 11 och funktionsrättskommitténs rekommendationer till Sverige från 2024 inte beaktats.

Funktionsrättskonventionens artikel 11 kräver att staterna vidtar alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa skyddet och säkerheten för personer med funktionsnedsättning i risksituationer, inklusive situationer med väpnad konflikt, humanitära nödsituationer och förekomsten av naturkatastrofer.

¹ MFD:s art. nr. 2025:1.

² MSB:s publ. nr: MSB1636.

Bland FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättnings (FN:s funktionsrättskommitté) rekommendationer till Sverige från 2024 fanns uppmaningar att:

- Personer med funktionsnedsättning, och synnerhet personer med intellektuella och/eller psykosociala funktionsnedsättning och personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, behöver inkluderas i en övergripande och inkluderande strategi för risksituationer och humanitära nödlägen, inklusive vid folkhälsonödlägen, klimatförändringar och katastrofriskminimering.
- Säkerställa koordination på nationell, regional och kommunal nivå.
- Det behöver finnas tillgängliga kommunikationsvägar och information på lättläst, braille och teckenspråk.

En starkare aktiv involvering av funktionsrättsrörelsen under utredningsarbetet skulle ha gett viktiga insikter och bättre förutsättningar för att utforma förslagen utifrån deras kunskap och erfarenheter om hur människor fungerar olika och har olika förutsättningar i kristider.

Under coronapandemin blev det tydligt hur samhället inte var riktigt redo för att snabbt ställa om utan att vissa grupper utsattes för större risk och rättighetsbegränsningar. Riskfaktorer inkluderade trångboddhet, låginkomstarbete, utländsk bakgrund och låg socioekonomisk standard.³ Sjukvården ansträngdes kraftigt och det infördes begränsningar på särskilda boenden för äldre och personer med funktionsnedsättning i syfte att minska smittspridning, men som medförde begränsningar av rätten till självbestämmande och privatliv. Det fanns människor som inte fick tillträde till hälso- och sjukvård trots tydliga behov.

³ Se t.ex. Coronakommissionens betänkanden, The influence of Overcrowding and Socioeconomy on the Spatio-Temporal Spread of COVID-19 – A Swedish Register Study, av Mia Södergren et. al, rapport nummer 2022:1 vid Avdelningen samhällsmedicin och folkhälsa, Göteborgs universitet, samt <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/pressrum/press/pandemin-har-fortsatt-stor-paverkan-pa-varden/>.

Synpunkter på vissa förslag

6.4.3 Hjälp vid användning av skyddsrum och andra skyddade utrymmen

Enligt utredningens bedömning skulle det i praktiken inte vara möjligt för vare sig kommuner eller privata aktörer att omedelbar kunna hjälpa exempelvis alla de äldre med hemtjänst som bor kvar i sina ordinarie bostäder att omedelbart komma i skydd i skyddsrum eller annat skyddat utrymme om Sverige blir utsatt för ett väpnat angrepp. Därför exkluderades de från lagförslaget om kommunens ansvar för att vissa grupper av personer inom kommunen att omedelbart komma i skydd i skyddsrum eller annat skyddat utrymme vid ett väpnat angrepp. Däremot påpekar utredningen att civilsamhället och andra aktörer i relation till beredskap kan komma att stödja personer med funktionsnedsättning till skyddsrum (jfr. s. 345 i betänkandet). Institutet anser att det allmänna behöver ta större ansvar för den grupp i behov av stöd som inte i normaltillstånd har sitt boende via socialtjänstlagen eller LSS. Här påminns om att majoriteten av personer med funktionsnedsättning har sitt boende ordnat på annat sätt på den ordinarie bostadsmarknaden, men kan vara i behov av stöd vid kriser och krig, inte minst vid inrymning i skyddsrum.

De lokala samhällena kan behöva lära känna sina invånare bättre och skapa en god lägesbild över riskgrupper och deras behov i olika typer av krissituationer. Här skulle kommuner kunna arbeta proaktivt i likhet med hur socialtjänsten har ett uppdrag att vara uppsökande (5 kap. 8 § socialtjänstlagen) och på så sätt bilda sig en uppfattning om situationen i kommunen för personer med funktionsnedsättning som inte bor i särskilda boenden men som kan behöva stöd för att komma till skyddsrum.

Arbetet med skyddsrummen behöver intensifieras ur tillgänglighetssynpunkt så att ingen stängs ute från dem på grund av funktionsnedsättning. Information om var de finns behöver nå ut till alla i kommunerna, inklusive personer med olika funktionsnedsättningar utanför de särskilda boendena enligt socialtjänstlagen och LSS.

6.4.2 Särskilda samlingsplatser under kvalificerade fredstida krissituationer och höjd beredskap

Om förslagen med samlingsplatser ska genomföras är det viktigt att de utformas på ett tillgängligt sätt och med aktiv involvering av personer med

funktionsnedsättning och deras organisationer. De besitter kunskapen om hur saker behöver organiseras för att tjänsterna ska fungera för dem.

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av juristen Ola Linder. I den slutliga beredningen har även biträdande direktören Charlotte Palmstierna, enhetschefen Eva Glückman och juristen Anna Rosenmüller Nordlander deltagit.

Fredrik Malmberg